

Wojciech Filipkowski
Ryszard Lonca

Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym. Część III

IV. Wybrane kwestie prawne

W związku z tym, że terroryzm samobójczy jest wynikiem działania grupowego (zorganizowanego), eksperci, m.in. budzący kontrowersje dr R. Gunaratna z Institute of Defence and Strategic Studies (Singapur), sugerują **potrzebę spenalizowania** poszczególnych funkcji pełnionych przez członków grupy terrorystycznej. Na podstawie przytoczonych wyżej analiz można postawić tezę, iż w rzeczywistości grupa terrorystyczna specjalizująca się w atakach samobójczych z zasady składa się ze struktury wspierającej oraz realizacyjnej i działa na zasadzie tzw. podziału zadań „9+4”. W świetle badań R. Gunaratny, w gestii komórki wspierającej taką grupę jest dziewięć obszarów działania: propaganda terrorystyczna, rekrutacja nowych członków do grupy, organizowanie jej zaplecza finansowego, organizowanie zaopatrzenia w niezbędne środki (materiały wybuchowe, dokumenty legalizacyjne i inne), zapewnienie transportu, organizowanie bezpiecznego schronienia, realizacja niezbędnego szkolenia, zapewnienie łączności oraz tworzenie fałszywych tożsamości dla członków grupy. W obszarze działania komórki realizacyjnej znajduje się: wstępna obserwacja i rekonesans celu ataku, symulacja lub trening zamachu, końcowe rozpoznanie jego celu i otoczenia oraz dokonanie ataku. R. Gunaratna twierdzi, że każda wyżej wymieniona czynność wykonywana przez członka grupy terrorystycznej powinna być uznawana za oddzielne przestępstwo, aby w sposób skuteczny móc walczyć z tym zjawiskiem poprzez karanie i izolowanie poszczególnych członków¹.

Interesującą opinię na ten temat przedstawił w marcu 2006 r. A. Spataro, specjalny prokurator koordynujący walkę z terroryzmem islamskim we Włoszech. W jego ocenie, udowodnić terroryzm, gdy nastąpi atak i mamy sprawcę, jest łatwo. Całkowicie inaczej przedstawia się problem z terroryzmem samobójczym, gdyż sprawcy ataku nie można przesłuchać, a tym bardziej osądzić. Z tego powodu – uważa Spataro – w zainteresowaniu aparatu ścigania i wymiaru sprawiedliwości pozostają tylko ci, którzy zajmują się logistyką, rekrutacją, zbieraniem funduszy czy fałszowaniem dokumentów. Jednak, jego zdaniem, udowodnienie, że dana działalność lub czyn były przygotowaniem do zamachu, jest procesem skomplikowanym i trudnym. W praktyce bardzo ciężko jest udowodnić podejrzanemu przynależność do grupy terrorystycznej, jeśli sfałszował dokument, którym następnie posłużył się zamachowiec-samobójca. Ponadto, jeśli podejrzanym jest islamista, nigdy nie ujawni informacji o swoich powiązaniach, tłumacząc się, że nie może sprzeniewierzyć się swojej wierze.

Na gruncie polskiego systemu prawa odpowiednia kwalifikacja prawna zamachu terrorystycznego nie jest sprawą prostą. Zależy od zakładanego celu, który miał być lub został osiągnięty przez zamachowców oraz od sposobu ich działania (np. użytych środ-

¹ Referat R. Gunaratny pt. *Podział struktury organizacyjnej grupy terrorystycznej ze względu na zadania*, wygłoszony 9 grudnia 2005 r. w siedzibie szwajcarskiej Policji Federalnej w Bernie.

ków). Można rozpatrywać kilka wariantów dotyczących odpowiedzialności poszczególnych osób zaangażowanych w przeprowadzenie zamachu². Już to pierwsze zastrzeżenie wskazuje na konieczność rozpatrywania kwestii odpowiedzialności za **udział w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym** (art. 258 § 2 kk). Należy jednak pamiętać, że współczesne ugrupowania terrorystyczne mają różne formy organizacyjne³. Poza tym, dochodzą kwestie kwalifikacji przestępstw z przepisu art. 115 § 20 kk.

Tab. 1. Zestawienie zadań terrorystycznych i odpowiadających im kwalifikacji prawnych.

l.p.	Opis zadania	Kwalifikacja prawna	Czy spełnia wymogi art. 115 §20 – przestępstwa o charakterze terrorystycznym
Komórka wspierająca			
1.	propaganda terrorystyczna	art. 119 §2 kodeksu karnego art. 190 §1 kodeksu karnego art. 255 §1 kodeksu karnego art. 255 §2 kodeksu karnego art. 255 §3 kodeksu karnego art. 256 kodeksu karnego	tak nie (do 2 lat pozbawienia wolności) nie (do 2 lat pozbawienia wolności) nie (do 3 lat pozbawienia wolności) nie (do 1 roku pozbawienia wolności) nie (do 2 lat pozbawienia wolności)
2.	rekrutacja nowych członków do grupy	art. 18 §2 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 151 kodeksu karnego	tak tak tak
3.	organizacja zaplecza finansowego grupy terrorystycznej	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 165a kodeksu karnego	tak tak
4.	organizacja zaopatrzenia w niezbędne środki	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 167 §1 kodeksu karnego art. 171 §1 kodeksu karnego art. 184 §1 i 2 kodeksu karnego art. 263 §1 - 3 kodeksu karnego	tak tak tak tak tak (oprócz §3 – do 2 lat pozbawienia wolności)
5.	zapewnienie transportu	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 264 §2 kodeksu karnego art. 264 §3 kodeksu karnego	tak nie (do 3 lat pozbawienia wolności) tak
6.	organizacja bezpiecznego schronienia	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 239 §1 kodeksu karnego art. 264a kodeksu karnego	tak tak tak
7.	realizacja niezbędnego szkolenia	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego	tak
8.	zapewnienie łączności	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego	tak
9.	tworzenie fałszywych tożsamości dla członków grupy	art. 18 §3 w związku z art. 258 §2 kodeksu karnego art. 270 kodeksu karnego art. 275 kodeksu karnego	tak tak nie (do 2 lat pozbawienia wolności)

² W analizie aspektów prawnych użyta zostanie koncepcja R. Gunaratny dotycząca podziału zadań pomiędzy komórki terrorystyczne.

³ Szerzej na ten temat zob. W. Filipkowski, R. Lonca, *Zorganizowane grupy o charakterze terrorystycznym. Studium kryminologiczno-prawne*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 4, s. 33 i nast.

Komórka realizująca			
1.	wstępna obserwacja i rekonesans celu ataku	art. 16 kodeksu karnego	zależne od zakwalifikowania przygotowywanego, usiłowanego i dokonanego czynu zabronionego (zamachu terrorystycznego)
2.	symulacja lub trening zamachu	art. 16 kodeksu karnego	
3.	końcowe rozpoznanie celu ataku i jego otoczenia	art. 16 kodeksu karnego	
4.	realizacja ataku	art. 13 i 18 §1 kodeksu karnego	
	wybrane przykłady czynów zabronionych:	art. 127 §1 kodeksu karnego	nie (do 3 lat pozbawienia wolności)
		art. 128 §2 kodeksu karnego	tak
		art. 140 §3 kodeksu karnego	nie (do 3 lat pozbawienia wolności)
		art. 151 kodeksu karnego	tak
		art. 168 kodeksu karnego	nie (do 3 lat pozbawienia wolności)
		art. 175 kodeksu karnego	nie (do 3 lat pozbawienia wolności)
		art. 252 §3 kodeksu karnego	nie (do 3 lat pozbawienia wolności)

Zadania wskazane w powyższym zestawieniu mogą być wykonywane oddzielnie lub wspólnie przez poszczególnych członków, ewentualnie jedna osoba wykonuje kilka z nich. Elementem łączącym wszystkie osoby jest **podział zadań** w dążeniu do osiągnięcia zamierzonego, wspólnego celu. Nie jest wymagane, aby każda z osób znała wszystkich lub część pozostałych; jest to wręcz niebezpieczne dla realizacji zadania w przypadku ujawnienia niektórych członków. Tego typu grupy nie powinny mieć struktury hierarchicznej (raczej zdecentralizowaną), gdyż czyni je to łatwiejszymi do infiltracji i rozbicia. Każdy z członków zna swoje zadanie i je wykonuje. Realizacja częściowego zadania przez jedną osobę często warunkuje możliwość rozpoczęcia wykonywania kolejnego przez inną.

Ważna jest świadomość pojedynczego sprawcy, że jest częścią grupy osób, których wspólnym celem jest dokonanie jednego lub więcej zamachów (tzn. przestępstw o charakterze terrorystycznym). Bezpośredni wykonawca dąży do realizacji pojedynczego ataku, celem pozostałych osób jest przygotowanie go tak szybko, jak to tylko będzie możliwe. Biorąc pod uwagę fakt, iż w przypadku ataków terrorystycznych istnieje duża rotacja samych wykonawców, jest to zrozumiałe. Inaczej rzecz się ma z członkami komórki wspierającej (częścią osób składających się na komórkę realizacyjną), którzy w sposób ciągły przygotowują kolejne zamachy, poszukując jednocześnie ich wykonawców⁴. W związku z tym, skład grupy jest zmienny.

Uwzględniając jednak dorobek orzecznictwa i doktryny odnoszący się do art. 258 kk, można zastanawiać się nad ich adekwatnością do funkcjonowania grup terrorystycznych, w tym samobójczych. Czy przytaczane we wcześniejszych częściach opracowania przykłady dałyby podstawę do przyjęcia kwalifikacji prawnej właśnie z art. 258 kk nawet, jeśli nie można by było stwierdzić terrorystycznego charakteru przestępstwa w rozumieniu art. 115 § 20 tego kodeksu? Część z nich mogłaby zostać uznana za którąś z form stadialnych lub zjawiskowych popełnienia czynu zabronio-

⁴ Inaczej sprawa może wyglądać w przypadku grup powstających oddolnie. Osoby tworzące grupę we własnym zakresie zajmują się przede wszystkim przygotowaniem i realizacją jednego ataku (grupa realizacyjna) przy wsparciu ideologicznym i logistycznym z zewnątrz (np. szkolenia, dostarczanie materiałów wybuchowych czy mechanizmów zapalających).

nego w konfiguracji wieloosobowej, ale nie za udział w zorganizowanej grupie mającej na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym⁵. Dlatego też powraca problem spenalizowania udziału w grupie terrorystycznej w sposób niezależny od przepisów zwalczających przestępczość zorganizowaną⁶. Pozostawienie obecnego stanu prawnego może prowadzić do trudności z zastosowaniem w Polsce przepisów o charakterze antyterrorystycznym w celu zwalczania terroryzmu⁷, ale też przepisów dotyczących pomocy prawnej w sprawach karnych. W związku z tym, powstaje problem konieczności analizy ustawodawstwa antyterrorystycznego i jego zakresu⁸.

1. Odpowiedzialność terrorysty-samobójcy

W przypadku udanego zamachu sprawca ginie i rozpatrywanie jego odpowiedzialności mija się z celem. Jak uczy doświadczenie, zdarzają się jednak sytuacje, w których nie dochodzi do przeprowadzenia skutecznego ataku. Może to być następstwo np. wadliwego mechanizmu lub materiału wybuchowego, ewentualnie skutecznych działań organów ścigania, które rozbroiły zamachowca zanim zdetonował ładunek.

W chwili, gdy terrorysta-samobójca oddala się od osoby (lub osób), która go przetransportowała w pobliże miejsca dokonania zamachu – takie zachowanie można uznać za **usiłowanie** dokonania czynu zabronionego (art. 13 § 1 kk). Przemawia za tym fakt, iż w zasadzie w każdej chwili może dojść do detonacji. W sytuacji, gdy nie jest możliwe dojście do celu lub sprawca zostaje wykryty przez inne osoby (w tym np. przez pracowników ochrony, żołnierzy, funkcjonariuszy organów ścigania lub innych służb), można przejść do realizacji planu awaryjnego lub postępować według zasady „im więcej ofiar tym lepiej” i zdetonować ładunek natychmiast. Po drugie, zawsze istnieje niebezpieczeństwo, że ładunek może zostać odpalony drogą radiową przez inną osobę. Ponadto, wytworzone metodami domowymi ładunki wybuchowe są bardzo niestabilne i mogą spowodować poważne, bezpośrednie zagrożenie dla życia i zdrowia osób oraz zniszczenie mienia.

Można też pokusić się o przeanalizowanie przypadku zastosowania konstrukcji tzw. usiłowania nieudolnego (art. 13 § 2 kk). Dużą popularnością „cieszą się” w internet-

⁵ Poza dyskusją pozostają „związki o charakterze terrorystycznym” ze względu na wyodrębnione kierownictwo, hierarchiczną strukturę i podporządkowanie – typowe dla wysoko zorganizowanych struktur organizacyjnych.

⁶ Zob. E. M. Guzik-Makaruk, W. Filipkowski, *Kryminalizacja grup terrorystycznych w ustawodawstwie RFN i Polski, Próba studium komparatystycznego*, w: *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, K. Indecki (red.), Poznań–Białystok–Łódź 2006, WiS, s. 102 - 103.

⁷ W Polsce nigdy nie odbyła się na forum publicznym rzetelna dyskusja na temat kontrowersyjnej metody zwalczania terroryzmu przez amerykańskie służby wywiadowcze oraz na temat bezpieczeństwa osób podejrzanych. Interesujące byłoby poznać opinię prawników i politologów na temat, czy w obliczu zagrożenia tym zjawiskiem akceptują praktykę porywania osób podejrzanych o terroryzm i przewożenia ich do innych państw, gdzie zeznania wymusza się torturami lub legalnymi metodami przesłuchań, choć wątpliwymi etycznie. Zob. „*Water boarding*” *practice banned by CIA*, „*The New Zealand Herald*” z dnia 16.09.2007 r.

⁸ Wiele wątków związanych z polskim ustawodawstwem antyterrorystycznym znalazło swoje miejsce w pracy zbiorowej będącej owocem konferencji zorganizowanej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego w dniach 14 - 15 maja 2008 r. w Emowie pt. *Czy Polsce potrzebna jest ustawa antyterrorystyczna?* Zob. pr. zbior. pt. *Terroryzm: materia ustawa* K. Indecki, P. Potejko (red.), Warszawa 2009, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

cie wydawnictwa na temat konstruowania bomb i innych improwizowanych materiałów wybuchowych. Osoby nie posiadające odpowiedniego przygotowania militarnego lub chemicznego mogą mieć trudności z przygotowywaniem bomb działających w sposób efektywny. Może np. dojść do użycia niewłaściwych substancji chemicznych, jedynie częściowego przeprowadzenia reakcji chemicznych lub wadliwej konstrukcji zapalnika. Często, mimo iż sprawca jest przeświadczony o skuteczności takiej bomby, dokonanie zamachu jest niemożliwe ze względu na użycie środka nie nadającego się do dopełnienia czynu zabronionego⁹.

Kolejną kwestią jest zastosowanie instytucji skutecznego lub nieskutecznego **czynnego żalu** (art. 15 kk). Nie są to częste przypadki, ale zdarzają się. Nie podlega karze za usiłowanie ten, kto dobrowolnie odstąpił od dokonania lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego. Mogą pojawić się pewne okoliczności, które spowodują właśnie takie zachowanie, np. wyrzuty sumienia, zwątpienie w słuszność swoich zamiarów itp. Warunkiem jest jednak, aby osoby organizujące zamach nie zabezpieczyły się na wypadek takiej sytuacji poprzez umieszczenie alternatywnego mechanizmu uruchamiającego ładunek w sposób zdalny. W przypadku zaistnienia nieskutecznego czynnego żalu i w sytuacji, gdy sprawca przeżył, musiałby wykazać, iż dobrowolnie starał się zapobiec skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego (np. poprzez zmniejszenie liczby ofiar lub zniszczeń, próbę zneutralizowania mechanizmu uruchamiającego ładunek wybuchowy, powiadomienie służb porządkowych, organów ścigania itp.).

2. Odpowiedzialność pozostałych członków zorganizowanej grupy terrorystycznej

Niezależnie od kształtowania się odpowiedzialności karnej bezpośredniego sprawcy konkretnego zamachu terrorystycznego do odpowiedzialności powinny być pociągnięte również osoby pozostałe. Kwestia ta występuje obok odpowiedzialności za udział w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym – o ile uda się w ten sposób zakwalifikować ich zachowanie. Zgodnie z przyjętą w prawie polskim koncepcją odpowiedzialności osób współdziałających w popełnieniu przestępstwa, każda z nich odpowiada za własny czyn, w granicach swojej umyślności lub nieumyślności (art. art. 20 - 23 kk).

Przywołując po raz kolejny podział zadań według schematu „9+4”, można stwierdzić, że zachowania osób biorących udział w przeprowadzeniu zamachu będą stanowiły różne **formy zjawiskowe** lub **stadialne** popełnienia czynu zabronionego (zamachu terrorystycznego). Najczęściej jednak ich sposób postępowania będzie można określić mianem szeroko rozumianego pomocnictwa. W niektórych szczegółowych przypadkach pewne zachowania będą mogły być zakwalifikowane jako odrębny czyn zabroniony zawarty w części szczególnej kodeksu karnego. Podając konkretne kwalifikacje karne, można kierować się przykładami zachowań bądź zdarzeń wymienionych we wcześniejszych częściach pracy.

Szerzenie propagandy terrorystycznej może wypełniać – zależnie od szczegółowych cech zachowania – znamiona typów czynów zabronionych wymienionych

⁹ Podobna sytuacja występuje w przypadku, gdy organom ścigania, które rozpracowują grupę terrorystyczną, uda się w ramach czynności operacyjnych podmienić materiał wybuchowy lub mechanizm zapalający na inną bezpieczną substancję lub wadliwy mechanizm.

w art. art. 119 § 2, 255 §§ 1, 2 lub 3 kk. Wymienione w powyższych artykułach typy czynów dotyczą: po pierwsze – publicznego nawoływania do stosowania przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej lub wyznaniowej i po drugie – publicznego nawoływania do popełnienia wykroczenia lub zbrodni, lub pochwalania popełnienia przestępstwa. Inną możliwością jest wypełnienie znamion czynu polegającego na publicznym nawoływaniu do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych i wyznaniowych (art. 256 kk). Do takich zachowań może dochodzić na wiecach, uroczystościach religijnych, ale także w internecie na różnego rodzaju blogach, portalach, forach dyskusyjnych itp.¹⁰. W chwili obecnej tego typu groźby kierowane są pod adresem Amerykanów, Europejczyków i ogólnie chrześcijan, a ich autorami są osoby o poglądach ekstremistycznych. W szczególnych przypadkach mogą mieć zastosowanie także czyny zabronione, opisane w art. 255 §§ 2 i 3 kk. Tutaj również zakres działań, do których nakłaniają sprawcy, może być szeroki, ale generalnie dotyczą one wszelkich zachowań godzących w życie lub zdrowie, ewentualnie mienie innych ludzi. Elementem propagandy są także wszelkiego rodzaju groźby kierowane za pomocą mediów pod adresem krajów bądź ich przywódców oraz organizacji międzynarodowych.

Istotną kwestią jest rozstrzygnięcie zakresu odpowiedzialności osób za **rekrutację** nowych członków na potrzeby grup terrorystycznych lub do przeprowadzenia konkretnych zamachów. W przypadku, gdy nakłanianie do udziału w zorganizowanym związku lub grupie mającej na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym dotyczy już konkretnej osoby, możemy mówić o odpowiedzialności z art. 18 § 2, w związku z art. 258 § 2 kk. Rekrutacja może również polegać na pomocnictwie osobie mającej zamiar uczestniczenia w takiej grupie lub związku (lub mającej zamiar dokonania zamachu). W szczególności dotyczy to takich zachowań, jak udzielanie rad lub informacji kandydatom, gdzie i z kim mają się spotkać, jakich środków komunikacji używać i w jaki sposób (aby np. zmylić funkcjonariuszy organów ścigania) nie wzbudzać podejrzeń, co mówić podczas zatrzymania itp.¹¹. Na pewnym etapie procesu rekrutacji, a w zasadzie indoktrynacji potencjalnych sprawców zamachu, można także rozważać kwalifikację czynu z art. 151 kk – doprowadzenie namową do targnięcia się na własne życie. Należy przy tym jednak pamiętać, że samobójcza śmierć jest jedynie środkiem służącym do realizacji celu terrorystycznego.

Do niedawna kwalifikację prawną opartą na instytucji pomocnictwa otrzymałoby zachowanie polegające na **organizowaniu zaplecza finansowego** osobom biorącym udział w zorganizowanym związku lub grupie terrorystycznej¹². Nowelizacja kodeksu

¹⁰ Por. G. Dobrowolski, W. Filipkowski, E. Nawarecki, W. Rakoczy, *Systemy agentowe i metody sztucznej inteligencji w walce z terroryzmem w Internecie*, w: *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie ...*, s. 183 - 188 oraz W. Filipkowski, *Wybrane aspekty fenomenologii cyberterroryzmu. Studium przypadku sprawy Omara Al-Hussayena*, w: *Cyberterroryzm. Nowe wyzwanie XXI wieku*, T. Jemioła, J. Kisielnicki, K. Rajchel (red.), Warszawa 2009, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, s. 120 i nast.

¹¹ Zob. upubliczniony na stronach internetowych Departamentu Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych podręcznik Al-Kaidy – *The Al Qaeda manual* - <http://www.justice.gov/ag/trainingmanual.htm>.

¹² Szerzej na ten temat zob. M. Pieth, *Criminalizing the Financing of Terrorism*, „Journal of International Criminal Justice” 2006, nr 4, s. 1074 i nast. oraz *Countering the Financing of Terrorism*, T. J. Biersteker, S. E. Eckert (red.), London–New York 2008, Routledge Taylor & Francis.

karnego z 2009 r. dodała art. 165a, kryminalizujący finansowanie terroryzmu¹³. Zastanawia przede wszystkim umiejscowienie tego przepisu w rozdziale XX, dotyczącym przepisów chroniących bezpieczeństwa powszechnego, a nie w rozdziale XXXII., np. po art. 258, co rzutuje na interpretację jego zapisów¹⁴. Można z tego wywnioskować, iż zabronione jest finansowanie konkretnych zamachów, które albo spowodowały konkretne ofiary lub straty albo potencjalnie mogły je spowodować. Poza zakresem kryminalizacji jest natomiast zapewnianie środków finansowych na pozostałą działalność grupy terrorystycznej, co należy uznać za błąd, gdyż niewielka część pozyskiwanych środków służy bezpośrednio dokonywaniu zamachów. Ponadto większość potencjalnych sprawców tego typu czynów przekazuje datki na bliżej nieokreśloną działalność terrorystyczną, tj. dżihad, walkę z krzyżowcami etc., a nie na zakup konkretnych przedmiotów lub usług potrzebnych do dokonania konkretnych zamachów lub nawet konkretnej ich kategorii¹⁵.

Kolejne kroki podejmowane przez komórkę wspierającą, tzn. **organizowanie zaopatrzenia w niezbędne środki, zapewnienie transportu, organizowanie bezpiecznego schronienia, realizacja niezbędnego szkolenia, zapewnienie łączności, tworzenie fałszywych tożsamości dla członków grupy** – również można zakwalifikować jako formy pomocnictwa dla zorganizowanego związku lub grupy terrorystycznej, poza szczególnymi przypadkami, gdy wyżej wymienione czynności samodzielnie stanowią typ czynu zabronionego wymienionego w części szczególnej kodeksu karnego. Mamy z tym do czynienia w przypadku, gdy sprawca:

umieszcza na statku wodnym lub powietrznym urządzenie lub substancję zagrażającą bezpieczeństwu osób lub mieniu znacznej wartości – art. 167 § 1 kk,

- bez wymaganego zezwolenia, lub wbrew jego warunkom, wyrabia, przetwarza, gromadzi, posiada, posługuje się albo handluje substancją lub przyrządem wybuchowym, materiałem radioaktywnym, urządzeniem emitującym promienie jonizujące lub innym przedmiotem czy substancją, która może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach – art. 171 kk,
- przewozi, gromadzi, składa, porzuca lub pozostawia bez właściwego zabezpieczenia materiał jądrowy albo inne źródło promieniowania jonizującego, jeżeli może to zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach – art. 184 i 2 kk,
- utrudnia lub udaremnia postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa uniknąć odpowiedzialności karnej, a w szczególności jeśli sprawcę ukrywa, zaciera ślady przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego, albo odbywa za skazane go karę – art. 239 §1 kk,
- bez wymaganego pozwolenia wyrabia, handluje, albo posiada broń palną lub amunicję – art. 263 § 1 i 2 kk,

¹³ Ma on następującą treść: *Kto gromadzi, przekazuje lub oferuje środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości w celu sfinansowania przestępstwa o charakterze terrorystycznym, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

¹⁴ Por. E. W. Plywaczewski, A. Sakowicz, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212 - 316*, A. Wąsek (red.), Warszawa 2005, Lexis Nexis, s. 404.

¹⁵ Zob. wystąpienie autorstwa E. M. Guzik-Makaruk i W. Filipkowskiego pt. *Kryminalizacja finansowania terroryzmu na tle prawnoporównawczym* podczas Ogólnopolskiej Konferencji Karnistycznej na temat *Współczesne problemy prawa karnego* (Olsztyn 20 - 21 listopada 2008 r.) zorganizowanej przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Wystąpienie zostanie opublikowane w materiałach pokonferencyjnych.

- udostępnia lub przekazuje osobie nieuprawnionej broń lub amunicję – art. 263 § 3 kk,
- wbrew przepisom przekracza granicę Rzeczypospolitej Polskiej, używając przemocy, groźby, podstępu lub we współdziałaniu z innymi osobami – art. 264 § 2 kk,
- organizuje innym osobom przekraczanie wbrew przepisom granicy Rzeczypospolitej Polskiej – art. 264 § 3 kk,
- w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, umożliwia lub ułatwia innej osobie pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom – art. 264a § 1 kk,
- podrabia lub przerabia dokument w celu użycia go za autentyczny lub takiego dokumentu jako autentycznego używa lub wypełnia blankiet, opatrzony cudzym podpisem, niezgodnie z wolą podpisanego i na jego szkodę albo takiego dokumentu używa – art. 270 kk,
- posługuje się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo dokument taki kradnie lub przywłaszcza, bezprawnie przewozi, przenosi, albo przesyła za granicę dokument stwierdzający tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe – art. 275 kk.

Zadania właściwe dla **komórki realizacyjnej** można natomiast zakwalifikować jako karalne formy pochodzącego przestępstwa. Pierwsze trzy z nich noszą znamiona przygotowania. Można stwierdzić, iż sprawcy w celu popełnienia czynu zabronionego podejmują czynności mające stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do jego dokonania. W szczególności art. 16 § 1 kk wymienia następujące zachowania: wchodzenie w porozumienie z inną osobą, uzyskiwanie lub przysposabianie środków, zbieranie informacji lub sporządzanie planu działania. Koresponduje to z następującymi określeniami używanymi w schemacie „9+4”:

- wstępna obserwacja i rekonesans celu ataku – dla ustalenia sposobu postępowania, doboru środków i osób potrzebnych do jego dokonania,
- symulacja lub trening zamachu – dopracowanie kolejnych jego etapów,
- końcowe rozpoznanie celu i jego otoczenia – dla dokonania ewentualnych zmian planu.

Jednakże, zgodnie z art. 16 § 2 kk, **przygotowanie** zamachu jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi.

Lista czynów zabronionych, których mogą dopuścić się terroryści zawiera przygotowania do:

- zamachu stanu – art. 127 § 2 kk,
- usunięcia przemocą organu konstytucyjnego – art. 128 § 2 kk,
- osłabienia mocy obronnej Rzeczypospolitej Polskiej – art. 140 § 3 kk,
- dokonania przestępstwa określonego w art. 163 § 1, 165 § 1, 166 § 1 lub 167 § 1 kk (przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu) – art. 168 kk,
- spowodowania katastrofy – art. 173 § 1 kk i 175 kk,
- wzięcia lub przetrzymywania zakładnika w celu zmuszenia organu państwowego lub samorządowego, instytucji, organizacji, osoby fizycznej lub prawnej albo grupy osób do określonego zachowania się – art. 252 § 3 kk.

Ponieważ sprawca bezpośredni ataku terrorystycznego jest częścią zarówno grupy (lub związku), jak i często jej instrumentem – można również rozważać kwestię przyjęcia instytucji współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego lub polecającego jej członka lub członków¹⁶. Kolejną kwestią jest kwalifikowanie tych zachowań jako po-

¹⁶ W niektórych przypadkach do dokonania zamachu wykorzystywane są osoby, które nie zdają sobie sprawy z tego faktu, np. doręczyciele przesyłek. Nie wyklucza to jednak odpowiedzialności osób przygotowujących zamach i kierujących postępowaniem takiej osoby.

mocnictwa do targnięcia się na własne życie – art. 151 kk. Należy jednak pamiętać o poczynionej wcześniej uwadze, iż samobójstwo jest tutaj tylko środkiem do osiągnięcia innego celu – tj. dokonania zamachu terrorystycznego.

Warto również zastanowić się nad tym, czy wskazanym powyżej czynom zabronionym, które dokonywane są w ramach grupy lub związku terrorystycznego, prawo nadaje cechę **przestępstw terrorystycznych** zgodnie z definicją zawartą w art. 115 § 20 kk. Oprócz kryteriów materialnych tam wymienionych, podstawowym wskaźnikiem o charakterze formalnym jest górna granica kary pozbawienia wolności grożącej za popełnienie danego czynu. Musi ona wynosić co najmniej 5 lat. Analizując wymienione powyżej typy czynów zabronionych i grożące za nie sankcje, można zauważyć, iż część z nich nie spełnia tego wymogu. I tak, przestępstwami o charakterze terrorystycznym nie są czyny określone w art. art. 190 § 1, 255 §§ 2 i 3, 256, 263 § 3, 264 § 2 oraz 275 kk. W przypadku karalnych przygotowań do dokonania zamachu sprawa wygląda znacznie poważniej. Spośród wymienionych wcześniej sześciu przypadków, tylko przygotowanie do usunięcia przemocą organu konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej jest zagrożone karą, której górna granica wynosi dokładnie 5 lat pozbawienia wolności (art. 128 § 2 kk). Jest to kolejny argument (pośród i tak licznej krytyki tego zapisu w literaturze) przemawiający za koniecznością jego zmiany¹⁷. Działalność członków grupy terrorystycznej będzie można uznać za przestępstwo, może nawet dokonane w ramach zorganizowanej grupy przestępczej (art. 258 § 1 kk) lub zbrojnej (art. 258 § 2 kk). Jednakże zgodnie z prawem nie będzie można ich uznać za przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Pozostaje więc pytanie o zasadność i trafność takiej regulacji.

V. Próba określenia ryzyka dokonania samobójczych ataków terrorystycznych w Polsce

Z dokonanych ocen i analiz wynika, że atak terrorystyczny, także samobójczy, jest realny w każdym kraju, który w jakiś sposób, mniej lub bardziej aktywny, bierze militarny udział w konfrontacji z ugrupowaniami islamskimi. Z tej przyczyny osoby i instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo obowiązane są szczególnie realnie i systematycznie dokonywać ocen ryzyka zagrożeń terrorystycznych, w tym ataków samobójczych, dla obiektów w Polsce i poza jej granicami.

Gwałtownie rosnąca liczba cywilnych ofiar operacji wojsk NATO i USA przeciwko islamskiemu ruchowi oporu, podawana przez talibów dla potrzeb propagandowych, wywołuje coraz głośniejsze i bardziej kategoryczne protesty afgańskich polityków¹⁸. Potencjalne zwycięstwo Zachodu w Afganistanie i w Iraku nie gwarantuje zmniejszenia ryzyka wystąpienia ataków terrorystycznych. Specjaliści z amerykańskiego Departamentu Stanu przekonują, że gdy terroryści zostaną pokonani w Iraku i Afganistanie, zaczną poszukiwać innych miejsc do konfrontacji z Zachodem. Tymi miejscami mogą być nawet kraje z niewysoką liczbą wyznawców islamu i najmniej przygotowane do walki z terroryzmem.

Spośród wyżej opisanych uwarunkowań zagrożeń terrorystycznych dla naszego kraju należy ponownie zdefiniować pojęcie **bezpieczeństwa wewnętrznego** w zakresie

¹⁷ Obszernie na ten temat zob. K. Indecki, *Stan badań nad terroryzmem po roku 2001*, w: *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie ...*, s. 39 - 41.

¹⁸ Zob. W. Jagielski, *Afgański senat zakazuje walk z talibami*, „Gazeta Wyborcza” z dnia 10.05.2007 r.

ochrony przed terroryzmem, szczególnie samobójczym. Trzeba pamiętać, że sprawy zwykłych i samobójczych ataków terrorystycznych rekrutują się obecnie nie tylko z regionów arabskich i muzułmańskich. Wyznawcy islamu stanowią już nie tylko część ludności Indii, Indonezji, państw Azji Środkowej, które powstały po upadku ZSRR, czy rosyjskiego Kaukazu Północnego. Społeczności muzułmańskie są liczne również w krajach europejskich: w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i we Francji, w których nie tylko w łatwy sposób mogą się ukryć, ale też skąd mogą swobodnie przemieszczać się do Europy Wschodniej. Zamachy terrorystyczne dokonywane przez terrorystów-samobójców stanowią zdarzenia, które mogą wywołać głęboko sięgające, negatywne skutki psychiczne, społeczne i polityczne. Instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa muszą zdawać sobie sprawę z faktu, że wykrycie potencjalnego terrorysty-samobójcy jest niezmiernie trudne nawet wtedy, gdy należy on do grupy zorganizowanej o charakterze terrorystycznym.

Przykłady z krajów Europy Zachodniej wskazują, że potencjalni terroryści-samobójcy są albo „uśpieni” przez organizację (grupę) terrorystyczną, albo samobójcza grupa terrorystyczna tworzy się spontanicznie, w głębokim ukryciu. Należy pamiętać, że terrorysta, motywowany ideologicznie lub zemstą, nigdy nie przestaje być terrorystą. Nikt nie potrafi wskazać, czy i w jakiej fazie przygotowań ataki terrorystyczne mogą być skierowane na cele polskie za granicą lub w Polsce. Potencjalni terroryści wyznania islamskiego, motywowani ideologią Al-Kaidy oraz poczuciem braterstwa religii i walki, sami wyznaczają miejsca w świecie do przeprowadzenia zamachów odwetowych. Decydując się na ataki samobójcze, są przekonani, że internacjonalistyczny dżihad da im możliwość skutecznej obrony islamu przed napaścią Zachodu. Cytowany wcześniej włoski prokurator A. Spataro twierdzi, że współczesne organizacje terrorystyczne to właściwie luźne, elastyczne grupy, którym brak dowódcy i struktury wewnętrznej. Islamiści często zmieniają swoje nazwiska, przynależność do organizacji i miejsce pobytu, przemieszczając się między niewielkimi komórkami rozsianymi po całym świecie. Te kilkuosobowe komórki powstają spontanicznie, na skutek zapoznawania się za pośrednictwem internetu z wezwaniami Osamy Ben Ladena.

Przykładem bodźca pobudzającego terroryzm samobójczy była rozpowszechniona w internecie 11 września 2007 r. przez firmę As-Sahab Media odezwa ben Ladena, w której oddał on hołd Saudyjczykowi, Walidowi al-Szehriemu, jednemu z porywaczy samolotów, które posłużyły do przeprowadzenia wrześniowych zamachów w 2001 r. W oddzielnym filmie wyemitowano również nagrane testament al-Szahiego¹⁹.

Terroryzm samobójczy postrzegany jest przez ekstremistów islamskich jako jedyne źródło walki z powodu nierównowagi sił na świecie i przekonania tkwiącego w kulturze islamskiej, że najlepiej jest zginąć w imię Boga i wartości islamskich, w sposób jak najbardziej honorowy²⁰.

¹⁹ To nagranie Osamy ben Ladena pojawiło się w internecie i zostało nagłośnione przez CNN 11.09.2007 r.

²⁰ 1 września 2005 r. telewizja al-Dżazira wyemitowała taśmę z nagraniem po angielsku testamentem 30-letniego Mohammada Sidika Khana, jednego z czterech londyńskich zamachowców-samobójców i prawdopodobnego przywódcy całej grupy. Wypowiedzi Khana przeplatały się z komentarzem Ajmana al-Zawahiriego. Obaj zagrozili Zachodowi kontynuowaniem serii zamachów w przypadku kontynuowania działań antymuzułmańskich. Khan podkreślił, że jego samobójczy czyn gotowi są skopiować liczni następcy, którzy za cenę życia chcą bronić islamu przed przemocą ze strony demokratycznych rządów europejskich.

Zjawisko współczesnego terroryzmu samobójczego można podzielić na **dwa nurty**. Pierwszy daje znać o sobie na obszarze trwającego konfliktu (wojny), gdzie terroryści-samobójcy atakują głównie militarne cele przeciwnika, jego sojuszników i własnych kolaborantów. Ataków samobójczych stosowanych wobec wojsk przeciwnika nie należy kwalifikować w kategorii terrorystycznych, ponieważ są one stałym elementem wojen i walk partyzanckich we wszystkich kulturach oraz religiach. Odmiennie definiuje się nurt terroryzmu samobójczego, atakujący cele niemilitarne (cywilne). Nawet ten może znajdować swoje cele na obszarze trwającego konfliktu militarnego (Irak, Afganistan) oraz na terytorium przeciwnika, często geograficznie oddalonym od pola walki²¹. Z tego nurtu wyłonił się, a następnie został zastosowany 11 września 2001 r., najbardziej groźny w naszej kulturze terroryzm samobójczy, atakujący cele niemilitarne na terytorium państwa nie prowadzącego wojny z krajem (narodem), z którego pochodzą terroryści. W tego typu przypadku terroryści atakują tzw. wroga urojonego i nie w imię ideologii wojny wyzwoleniczej. Z tego właśnie względu możliwe jest, że islamscy terroryści-samobójcy mogą atakować cele w Europie w ramach odwetu za obecność wojsk Zachodu w Iraku i Afganistanie. Nikt nie wie, ilu potencjalnych wyznawców islamu planuje i przygotowuje samobójcze ataki terrorystyczne w geograficznie odległych od świata islamu miejscach, jako akty zemsty za krzywdy wyrządzone wyznawcom tej religii w obu tych krajach. Nie można wykluczyć również zjawiska rywalizacji między poszczególnymi grupami terrorystycznymi w przeprowadzaniu spektakularnych ataków²².

Zgodnie z koncepcją Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) terroryzmu, szczególnie w jego wersji samobójczej, nie da się zwalczyć, stosując wyłącznie wojskowe środki. Niezbędne jest, co zaleciła w 2003 r. parlamentem poszczególnych krajów Rada Europy, doskonalenie priorytetów i usprawnianie walki z tym zjawiskiem na poziomie prawodawczym²³. Pełniejsza wiedza o kryminologicznych aspektach terroryzmu samobójczego przyczyniłaby się do likwidacji czynników wpływających na wzrost popierania samobójczej śmierci terrorystów i ich naśladowania przez kolejnych ochotników. Środki wojskowe i instrumenty prawne stosowane w walce z terroryzmem samobójczym będą niewystarczające bez likwidacji źródeł wpływających na wzrost poparcia dla tego zjawiska. Tymi źródłami są głównie uczucie gniewu i rozgoryczenia, powszechne w świecie islamskim, oraz trwające na tym obszarze konflikty regionalne.

²¹ Za przykład mogą posłużyć terrorkistki, które 5 lipca 2003 r. dokonały ataku podczas festiwalu rockowego odbywającego się na lotnisku Tuszyno pod Moskwą. W kolejce do kas biletowych wysadziły się Zuli-chana Elichadżyjewa i Miriam Szaripowa. Zginęło wówczas 16 osób, a 60 zostało rannych.

²² Gdy OWP Jasera Arafata rozpoczęło rozmowy pokojowe, Hamas w 1993 r. rozpoczął serię samobójczych zamachów, stając się tym sposobem obiektem zainteresowania wszystkich mediów. Przywódca Tygrysów Tamiłskich w 1987 r. zaczął posyłać do przeprowadzenia ataków samobójców, by zyskać przychylność najważniejszej grupy tamiłskich separatystów.

²³ Zob. J. Solana, *Jak inteligentnie walczyć z terroryzmem*, „Gazeta Wyborcza” z dnia 8 - 9.01.2005 r.

Streszczenie

Opracowanie porusza problem jednej z metod walki współczesnego terroryzmu – ataków samobójczych. Zawiera ono dwie podstawowe tezy: po pierwsze, że przed zamachem samobójczym trudno jest się uchronić i po drugie, że tego typu zamach jest efektem działania grupy, a nie pojedynczych osób.

Przeprowadzona w niniejszej publikacji analiza zamachów samobójczych dotyczy trzech obszarów. Pierwszy z nich odnosi się do aspektów historycznych omawianego zjawiska, jego genezy i stanu współczesnego. Przedstawiane opisy zostały poparte materiałem faktograficznym.

Drugim obszarem jest kryminologiczna analiza cech sprawców oraz sposobu ich działania. W artykule scharakteryzowano takie aspekty, jak cele podejmowania zamachów samobójczych, motywacja ich sprawców oraz sposób działania grup organizujących zamachy.

Trzecim obszarem jest próba ujęcia powyższego zjawiska w ramy prawne. Poruszono tu kwestię odpowiedzialności karnej głównie osób pomagających w przeprowadzeniu zamachu i przygotowujących go. Zdaniem autorów, to właśnie na tych osobach powinna skupiać się uwaga zarówno służb specjalnych, jak i organów ścigania.

Powyższa analiza została dokonana zgodnie z założeniami zasady organizacji „9+4”. W artykule wskazano również na niedoskonałości prawa polskiego dotyczące zwalczania zamachów samobójczych.

Abstract

The article focuses on issue related to one of the methods of fighting contemporary terrorism, namely suicide attacks. The Authors advance and support two principle theses: firstly, it is very difficult to prevent a suicide attack, and secondly, a suicide attack is an outcome of cooperation of a group of people, rather than a single person.

The analysis of suicide attacks illustrated in the article relates to three subject areas – first of all the historical background of the phenomena, the origins and the current state. The descriptions included in the article are supported by an extensive selection of datum.

The second area relates to criminological analysis of perpetrators' traits and their modus operandi. The article describes such aspects as the main goals for conducting suicide attacks, motivation of the suicide attackers and different types of group activities which are needed to conduct an attack.

The third area is an attempt to codify the phenomena within legal regulations. The article relates to the criminal responsibility of facilitators and organizers of the attacks. According to the authors, special services and law enforcement agencies should concentrate their affords and attention around such individuals.

The analysis has been conducted according to so called '9+4' principle for organizing a suicide attack. The Authors also point out the deficiencies of Polish penal law in that regard.